

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ВИЩОГО СУДОВОГО ОРГАНУ ПРИ ПЕРЕГЛЯДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ У РОБОТАХ С. Ю. КАЦА

Серед сукупності проблемних питань інстанційної будови судів цивільної юрисдикції та перегляду судових рішень у цивільних справах окрема увага завжди приділялася дослідженню ролі вищого судового органу у здійсненні правосуддя. Напрямок окреслених досліджень, так само як їх змістовне наповнення, багато в чому зумовлювалось існуючою структурою судової системи й особливостями положень цивільного процесуального законодавства в той чи інший час. Зокрема, в період знаходження України у складі Радянського Союзу та дії на її теренах ЦПК УРСР 1963 року, вагомий внесок у розвиток науки цивільного процесу, в тому числі проблемних питань перегляду судових рішень Верховним Судом, було здійснено Семенов Юдєловичем Кацем. Перу вченого належить цілий цикл праць із вказаної тематики [1–5], серед яких, вершиною творчості, безсумнівно, постає докторське дослідження, присвячене проблемам перегляду судових рішень в порядку нагляду [6].

У своїх наукових працях С. Ю. Кац першим у вітчизняній науці цивільного процесу комплексно розкрив природу наглядового провадження, запропонувавши широкий підхід до розуміння сутності нагляду, який передбачає не тільки процесуальну діяльність (касаційний та наглядовий перегляд справ), але й позап процесуальну діяльність (керівні роз'яснення) вищих судів по правовому впливу на судову практику судів, з метою запобігання порушень законодавства, неухильного його дотримання при розгляді й вирішенні справ, а також виправлення правових помилок, яких припускаються суди при здійсненні правосуддя у цивільних справах [7, с. 4–4]. Вчений розглядав нагляд як

специфічну форму перегляду судових рішень, яка слугує: а) засобом попередження порушень законодавства та неухильного дотримання законності при здійсненні правосуддя у цивільних справах; б) засобом виправлення конкретних судових помилок, яких припускаються суди нижчих інстанцій; в) додатковою процесуальною гарантією для осіб, що беруть участь у справі; г) засобом покращення якості роботи судів нижчих інстанцій; д) засобом забезпечення єдності судової практики по окремим категоріям цивільних справ [7, с. 41].

Разом із цим, окреме значення С. Ю. Кац приділяв і аналізу природи керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду у забезпеченні законності правосуддя у цивільних справах, які розглядалися ним як окрема форма судового нагляду. Вчений відмічав, що процес реалізації керівних роз'яснень не ізольований, не відірваний від реалізації норм права, а є єдиним, оскільки роз'яснення стосуються самого закону. А тому, якщо відносно норм права є роз'яснення нормативного порядку, вони мають застосовуватись у судовій практиці як норми права. Незастосування чи порушення нормативних роз'яснень вищого судового органу, що мало наслідком винесення незаконних та необґрунтованих судових актів, з позиції С. Ю. Каца, має слугувати самостійною підставою для їх скасування аналогічно тому, як незастосування чи порушення закону [7, с. 24].

Слід відзначити, що у сучасній системі цивільного судочинства така форма перегляду судових рішень як нагляд була виключена у 2001 році за результатами так званої «малої судової реформи». Багато в чому цьому посприяла орієнтація України на міжнародні стандарти правосуддя, ратифікація Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, а також сприйняття в подальшому практики Європейського суду з прав людини. Зокрема, у низці рішень ЄСПЛ, в яких предметом аналізу поставали питання відповідності інституту нагляду вимогам принципу правової визначеності, суд відзначив, що в тих випадках, коли перегляд остаточного судового рішення може здійснюватись внаслідок дискреційного розсуду визначених законом посадових осіб, таку форму перегляду на можна визнати ефективним засобом судового захисту [8; 9]. Тим не менш, інститут перегляду судових рішень в порядку нагляду на сьогодні, в тому чи іншому вигляді, зберігся в цивільному процесуальному законодавстві низки країн, зокрема, Російській Федерації та Республіці Білорусь.

Разом із тим, виключення нагляду із національної системи перегляду судових рішень жодним чином не зменшує цінність робіт С. Ю. Каца, які й до сьогодні виступають важливим теоретичним базисом при проведенні досліджень актуальних проблем науки цивільного процесу. Таким чином, науковий спадок видатного вченого й доктринальні підходи, запропоновані ним у своїх працях, створюють підґрунтя для виявлення сучасних проблем правового регулювання та допомагають визначати шляхи вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства, особливо в частині регулювання процедур перегляду судових рішень у цивільних справах та забезпечення єдності судової практики.

Література

1. Кац С. Правовідносини при перегляді справ порядком нагляду потребують удосконалення / С. Кац // Радянське право. – 1969. – № 5. – С. 80–83.
2. Кац С. Ю. Возбужденіе производства в порядке надзора по гражданским делам / С. Ю. Кац. – М. : Юрид. лит., 1965. – 75 с.
3. Кац С. Ю. Підстави для скасування рішень в порядку нагляду за ЦПК Української РСР / С. Ю. Кац // Проблеми правознавства : міжвід. наук. зб. / відп. ред. П. О. Недбайло. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1966. – Вип. 3. С. 89–96.
4. Кац С. Ю. Развитие демократических начал советской кассации / С. Ю. Кац // Вопросы государства и права / отв. ред. И. Н. Данышин. X. : Харьк. юрид. ин-т, 1974. Вып. 2. – С. 61–69.
5. Кац С. Ю. Надзорное производство по новому ГПК УССР / С. Ю. Кац // Известия Высших учебных заведений. Правоведение. – 1984. – № 4. – С. 135–139.
6. Кац С. Ю. Проблемы пересмотра судебных постановлений по гражданским делам в порядке надзора : дис. ... д-ра юрид. наук / С. Ю. Кац. X. : б. и., 1970. – 755 с.
7. Кац С. Ю. Судебный надзор в гражданском судопроизводстве / С. Ю. Кац. М. : Юрид. лит., 1980. – 208 с.
8. Рішення ЄСПЛ у справі Кучеренко проти України. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-125695>; Рішення Європейського суду з прав людини по справі Тумілович проти Росії (Tumilovich v. Russia). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-4656>;
9. Рішення Європейського суду з прав людини по справі Піткєвич проти Росії (Pitkevich v. Russia) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5726>.